

LEXICUL GRAIULUI RUSESC DIN SATUL MILA 23 (REGIUNEA DOBROGEA)

M. DUMITRESCU și E. NOVICOV

Bogăția lexicului unui dialect poate fi relevată doar printr-un studiu atent al elementelor componente. Studiul dialectelor limbii ruse de pe teritoriul U.R.S.S. urmărește să determine 3 categorii de elemente :

1. elemente dialectale care lipsesc în limba literară.
2. elemente comune dialectului și limbii literare,
3. elemente care în trecut n-au aparținut lexicului dialectal¹, dar care pătrund treptat într-însul din limba literară, în perioada actuală. În cazul nostru — ca și în cazul altor graiuri velicoruse de pe teritoriul R.P.R. — cea de a treia categorie își schimbă oarecum conținutul date fiind condițiile de izolare teritorială în care ele se dezvoltă. În schimb, avem de a face cu o categorie nouă de elemente, aceea a împrumuturilor, apărute pe diverse căi și în majoritatea cazurilor din limba română.

În materialul pe care-l prezentăm ne-am străduit să separăm, pe cât a fost posibil, elementul rusesc de cel ucrainean și să determinăm elementul propriu, specific graiului.

Menționăm că n-am avut la dispoziție nici o lucrare similară care să ne fi ajutat în analiza materialului lexical pe care l-am înregistrat cu ocazia a două anchete organizate în vara anului 1959 și 1960 în satul Mila 23. Graiul lipovenilor din acest sat n-a fost încă cercetat² și lexicul pe care-l analizăm aci este supus pentru prima dată unor observații de această natură.

Pentru anchetarea informatorilor ne-am folosit de chestionarul polonez, de cel românesc, precum și de alte mijloace care ne-au stat la dispoziție ca : fotografii, cărți, desene, pe care le-am folosit în cazul în care chestionarele au fost insuficiente și informatorii nu erau bilingvi.

Disponem de peste o mie de unități lexicale de valori diferite pe care le supunem analizei fără a le include pe toate în material³.

¹ v. R. I. Avanesov, *Очерки русской диалектологии*, Moscova, 1949 și *Проблемы лингвистической географии русского языка*, „Атлас русских народных говоров“ Moscova, 1957, p. 29—30.

² Dealtfel, cum remarcă V.V. Ivanov, nici lexicul graiurilor rusești de pe teritoriul U.R.S.S. n-a fost studiat în suficientă măsură (vezi V.V. Ivanov, *Русские народные говоры*, Moscova, 1956, p. 50. și urm.)

³ Se analizează substantivele.

Sarcina noastră constă în relevarea trăsăturilor principale ale lexicului graiului amintit : în ce măsură s-a păstrat fondul lexical rusesc ; în ce raport se găsesc împrumuturile, fie ele ucrainene, românești sau de altă proveniență, față de elementul rus ; ce inovații prezintă graiul pe plan lexical și care este tendința lui de dezvoltare.

Materialul pe care l-am avut a fost grupat sub titlurile :

- I. Cuvinte referitoare la regnul animal
- II. Cuvinte referitoare la regnul vegetal.
- III. Cuvinte referitoare la viața materială și culturală.
- IV. Cuvinte referitoare la corpul omenesc, boli, tratament popular și igienă.
- V. Cuvinte referitoare la relațiile sociale ale oamenilor.
- VI. Din terminologia pescuitului.

CUVINTE REFERITOARE LA REGNUL ANIMAL.

Numele de animale, mai ales ale celor domestice sau bine cunoscute omului, fac parte din fondul relativ stabil al unei limbi și deci acestea vor fi comune limbii ruse literare contemporane și graiului lipovenesc cercetat de noi. Informatorii ne-au dat următoarele denumiri : [γις'], [sɤlav'éɤ], [l'éb'ɛt'], [vórɤn], [varónɤ], [savá], [kukúškɤ], [baklán], (-Dal', I.40 — pasăre marină ; P., 13 — împr. din greacă), cunoscute, de altfel, și multor altor graiuri rusești de pe teritoriul U.R.S.S. Alături de acestea graiul cunoaște o serie de denumiri care se întilnesc și în limba ucraineană ca [žurav'él'], [vɤrab'éc], [vútkɤ], [~d'íkɤɤ], [mart'in], [lástɤukɤ] (hirundo urbico) și ucr. ластівка (H. II 346). rus. ласточка

Considerăm că sînt specifice graiului denumiri ca : [dɤlbunók] (m.) — 'ghionoaie (ciocănitoare)' ; ucr. дятел (H.I. 462), rus. дятел ; celelalte limbi slave au denumirea respectivă apropiată de cea cunoscută de ucr. și rusă. În graiul nostru cuvîntul s-a format de la tema verbală долб — (rus. долбить) cu sens de „a ciocăni“, „a lovi“, similar denumirii din limbile germanice (v. P. 211).

[šúl'ik] — 'uliu, vultan' (v. ucr. шулик — dial. și rus. шуляк (P. 110).

[nos] — 'cioc' (v. rus. клюв), reprezentînd un omonim.

[kukuválkɤ] — 'cucuvea' — împrumut din limba romînă, reprezentînd în grai un derivat cu sufix și o schimbare de ordin fonetic (voc. > l) existentă și în romînă pentru plural — cucuvéle (v. D. 203).

INSECTE

Fondul rus (est-slav) este reprezentat prin cuvintele [bábɤč'kɤ], [múškɤ], [múxɤ], [mol'], [tɤrakán], [blɤxá], [kamár] și [kamár'] (graiul cunoaște pentru *țințar*, atît denumirea rus. cît și pe cea ucr. (H. II 275 комáръ), respectîndu-se pentru ambele cazuri schimbările în paradigmă (adică g.s. [kɤmaróu] și [kɤmaréɤ] fără să reținem aici frecvența unei forme sau a alteia).

Denumirile de proveniență ucraineană din această categorie sînt : [žurav'él'], [pavúk] (v. H. III 85), dar pentru 'păienjenis, pînză de păianjen' am notat [paut'inɤ] ca și în limba rusă contemporană.

Prezintă un oarecare interes denumirile [šm'il'] (v. rus. шмель), cu vocalism ucrainean, dar consoana inițială este identică formei rusești; [vašvá] (v. rus. вошь, ucr. вош, воша (cf. H. I 257) și împrumutul romînesc [buxáj] pentru „buhai de baltă“.

Mai amintim aci și denumirea viespei [asvá] (v. rus. și ucr. oca), care la Dal' (693) și P. (660) figurează cu indicația „cunoscut în reg. Pskov, Orlov, Kursk“.

Tăunul, foarte răspîndit prin aceste locuri, se numește [vad'én'] (indicat la P. 635 ca specific pentru localitatea Sevs; localitatea se găsește în apropierea Ucrainei, nu departe de Kursk).

ANIMALE

În această categorie deosebim următoarele denumiri comune graiului și limbii ruse literare: [zájɛc], [król'ik], [l'óžyk] (derivat format prin sufixare — procedeu caracteristic graiului în general), [krýsɔ], [krot], [kun'ícɔ] [xor'], [mýškɔ] (de aici și mýškɔ l'e'túč'ɔ — 'liliac'), [kazá], [v'e'dm'et'] (ucr. ve'dme't' — H. I 130) — denumirea este cunoscută deși animalul lipsește cu desăvîrșire în aceea parte a teritoriului R.P.R. Din aceeași serie fac parte și denumirile păstrate de grai ca: [volk], [l'is'ícɔ]; este interesant de semnalat faptul că în grai găsim și denumirea cerbului [al'én'] în absența totală a animalului.

Unii informatori după explicațiile necesare, după ce le-a fost arătată imaginea respectivă a cocoșului de munte, deci fără să fi cunoscut pasărea, ne-au indicat denumirea lucru care ni se pare cu totul întîmplător.

Neobișnuite sînt denumirile cunoscute de locuitori pentru un animal nou în deltă și pentru vidră: [b'ežán — bužán], [par'ěšn'ɔ].

Apartine graiului denumirea melcului — [l'ežún] formată, probabil, de la tema verbală (v. rus. лезет — și în grai) cu ajutorul sufixului —un după modelul cunoscut de limba rusă și graiurile acesteia — крикун, болтун, берун, хвастун (și în grai — [č'irkún]). Celelalte limbi slave cunosc: rus. — улитка, ceh. — slimak, pol. — ślimak (în ultimele este vorba de un împrumut lat. limax < gr. λειμᾶς). La Dal' această denumire lipsește, găsim citat doar nom. sg. лазун, лазунья — охотник лазить, взбираться куда напр. на деревья, по горам (II, 234).

Menționăm ca ucraineană denumirea șopîrlei [l'ášč'erkɔ] (H.IV 546), rus. ящерица folosește alt sufix.

Binecunoscută vorbitorilor este și denumirea lipitorii [p'áuɔ] (Hirudo officinalis) care păstrează elementul fonetic specific graiului v > ɕ (v. rus. cont. пиявка, ucr. пиявка v. rus. пьявка).

Pentru „păsări domestice“ în grai se folosește o singură denumire generală [pt'icy]. Dintre acestea în cadrul anchetei am notat următoarele denumiri comune rusei și altor limbi slave ca: [ɣólup'] 'porumbel', [kúr'ícɔ] 'găină'; [p'e'túɔ] 'cocoș' (ca în dialectele nordice: pentru cele de sud avem în general кочет, кокот, кокошь ș.a.); [kóč'kɔ] 'găina care a scos pui sau care clocește' (< ucr. квочка, H. II, 230) în care avem o schimbare fonetică; ɣus'] — 'gîscă' alături de [ɣusák] (cf. ucr. H. I 342) și [vútɔ] (ucr.), s'e'l' ezén' (rus. селезень) — 'rață' și 'rățoi' (v. ucr. качур).

Rețin atenția denumirile folosite pentru curcan: [γ'ind'úk] și [kurkán]. Cea de a doua este românească, fapt indicat atât de fonetică, cât și de înșiși informatori. Prima, spre deosebire de alte dialecte și limbi slave prezintă un [γ] inițial pe care îl mai întâlnim în polabă (v. P., 271 — hańdyki; 271 — mai găsim pentru ucr. индык și гындык; Dal' dă курън, куръх cu indicația „cunoscute în reg. Riazan... sau „курухан“ cu indicația — estic — III, 44).

Prin sufixarea m. *kurkan* avem fem. [kurkánkъ] — unic în grai.

Fondul lexical al graiului menține și denumiri ca: [stádъ], [barán], [afcá], [karónъ], [sv'in'á], [kazá], [kaz'ól], [kon'], [stre'ýun] (cal tânăr, ucr. voc. i, cf. H, IV 215), [kabýlъ], [as'ól], [kot], [kóš'kъ], [súkъ], [sabákъ], [lóš'ýt], care se întindesc și în celelalte graiuri ale limbii ruse.

Proprie graiului este denumirea bouului -[val], întâlnită încă în polabă (cf. P. pg. 94—95) și pentru care în dicționarul lui Dal' avem indicația „incorect pentru вол în reg. Novgorod și Pskov“ (pg. 162).

Includem aci și diminutivele: [cypl'ónъk] 'pui de găină' (v. rus. цыплёнок), [γus'ónъk] (v. rus. гусёнок, în grai γ — specific) 'boboc de găscă', [pъras'ónъk] 'purceluș', [ɟaγn'ónъk] 'miel', [t'e'l'ónъk] 'vițel', cunoscute și multor altor graiuri rusești. Caracteristice și specifice rămân totuși pentru graiul cercetat unele diminutive de ex.: [kač'in'ónъk] 'boboc de rață' (rus. утёнок, ucr. каченя́, ~ няти (cf. H, II 228) și каченятко, каченятчко), format prin sufixare conform modelului existent pentru alte diminutive.

Interesant este faptul că pentru „pui de curcă“ graiul nu are decît un diminutiv cu totul nou [kurkan'ónъk], format tot după un model mai vechi prin sufixarea unui împrumut. Același model este urmat de [kat'in'ónъk] 'pisicuț' (v. rus. котёнок, ucr. котя́, ~ тяти (cf. H, II 294) și кіт, kota (cf. H, II 246).

Aparțin în aceeași măsură graiului și diminutivele: [laš'ónъk] 'mînz' (v. ucr. лоша́к, лоша́чок (cf. H, III 378), întâlnit doar la Dal' — лоше́нок (II 270) cu indicația „sudic“; [sъbač'ónъk] (m.) — 'cățeluș' (alături de [sabákъ]) care indică o inovație morfologică.

Pentru domeniul apiculturii dispunem doar de cîteva denumiri, ocupația nefiind specifică regiunii și mai ales locuitorilor satului Mila. 23. Cităm pe cele comune rusei și graiurilor ei: [pč'elá] — 'albină', [mátkъ] — 'regină', [trýntor] (v. rus. труте́нь, ucr. трут), reprezentînd un nou împrumut românesc (cu păstrarea vocalismului și accentului specific cuvîntului în limba romînă). Vocala posterioară se reduce conform legilor graiului.

Pentru apicultor avem două denumiri: [pč'elavót] — mai puțin frecventă și [m'edóun'ik] — specifică graiului. Ultima formată, probabil, conform modelului existent prin adăugarea suf. — *nik*. Denumirea nu figurează la Dal' (Srezn., II 121 — dă медовары — „cel ce se ocupă cu pregătirea mierii, idem O. — 304 și Uș., 2,171), iar în ucr. este cunoscut cuvîntul cu alt sufix — медовчи́к (H, II 415). Pentru *stup* am reținut [kъrabók] de origine foarte veche (v. rus. ко́робъ pe care o găsim la Dal' cu sensul de „cutie, cutie mică“ (II, 166) fără însă ca în graiul nostru să mai păstreze sensul de diminutiv (v. rus. ко́робка și ко́робочка). Acesta din urmă e reprezentat de [kъrabóc'ik] notat de asemenea la Dal' (II, 166). Cuvîntul acesta nu-l mai întâlnim în alte graiuri rusești cu sensul pe care-l are aci.

Printre alte denumiri legate de regnul animal cităm ca existente în grai: [vým'ъ] 'uger'; [fost] — 'coadă', [γr'ivъ] — 'coamă', [š'č'et'ímъ] —

'păr (la porc)', [vólɐs] — 'păr (la alte animale)', [kapýtɐ] — 'copită (de cal)', [naɣá] — 'picior'; [žyvót], [púzɐ], [br'úxɐ] — 'abdomen, burtă (la animale)'; [xr'e'í'b'ót] — 'coloana vertebrală' (v. rus. позвоночник, хребет -por.), [ɪ'ɛzyk] — 'limbă', [ɣubá, — y 'buză', — e, [nózdr'ɐ] — 'nară' (v. rus. ноздря sg., accentul trece de pe ultima pe prima silabă¹), [ɾylɐ] — 'rît (la porc)', [rot] — 'bot (la vacă, cal)', [króu] — 'sînge', [žolč] — 'fiere', [p'e'čónkɐ] — 'ficat'; [l'ókkyɪ] — 'plămîni', [k'išmaný] — 'intestine'. Ultima denumire pare a fi specifică graiului. La Dal' și P. ea nu figurează; H. dă pentru intestine denumirea cunoscută și rusei — кишка (242), [ɣlas, — zy] — 'ochi', [rox] — 'corn', [lys'ínɐ] — 'semn alb în frunte la cal, steluță' (același sens notat la Dal', II 276, avînd accentuată prima silabă).

Am înregistrat și cîteva verbe: [žuiót] — 'rumegă (se spune doar despre vacă)'; [vóiɐt'] — 'urlă', [láɪet'] — 'latră', [xarč'ít] — 'mîrîie (despre cîine)'; [m'aúkkyɪt'] — 'miaună', [r'e'v'ót] — 'muge (vacă)'; [ɪ'ɛrž'ot'] — 'nechează fon. cunoscută pentru limba ucr. cu i prot.); [vzdóx] — 'a pierit (despre (acă))'.

II. CUVINTE REFERITOARE LA REGNUL VEGETAL

Denumirile referitoare la regnul vegetal: livadă, grădină de legume, flori, cît și unii termeni din agricultură vor fi analizați în cadrul unei singure categorii². Numărul cuvintelor ce aparțin acestei categorii este redus, dat fiind specificul teritoriului. Locuitorii se bucură de puțin teren arabil, majoritatea spațiului e ocupată de apă. Satul este așezat pe un grind și foarte aproape trece vechiul braț al Dunării.

În majoritatea cazurilor locul de lîngă casă, redus ca întindere, este folosit atît pentru grădina de zarzavat și pentru cîteva pomi fructiferi foarte răspîndiți aici ca gutuiul, caisul, mărul, cît și pentru flori.

Am reținut ca deosebit de prețioase pentru istoria graiului două denumiri din domeniul agriculturii și anume verbul [arát'] (III sing. [ar'ót']) pentru 'a ara' și substantivul [pluy] (-x?) — plug — ca denumiri care s-au păstrat în grai din cele mai vechi timpuri, cînd vorbitorii, înainte de așezarea în aceste locuri, se ocupau, probabil, mai intens cu agricultura. În genere, uneltele agricole lipsesc, cu atît mai mult mijloacele mecanizate, moderne, foarte cunoscute în alte regiuni ale țării și chiar în alte raioane ale acestei regiuni. Excepție fac doar cele mai necesare ca [laɣátɐ] — 'lopată', [bɣraná] — 'grapă', [s'ɛrp], [v'ɛɪɪlkɐ], [ɣrábl'i].

Obișnuite sînt denumirile [kamýš] — 'stuf', [paɣuśá] — 'porumb'; [žýtɐ], secară'; grîul de toamnă păstrează vechea denumire [azímky] (fem.) (v. rus. озимь, ucr. озимина), care nu mai poate fi considerată ca derivat în absența cuvîntului [ózim'] (v. rus. ручка), deci ca diminutiv. Denumirea nu figurează la Dal' în această formă. Deși grîul se cultivă în cantități reduse și pîinea și făina sînt procurate de la magazinul alimentar din sat în orice perioadă a anului, denumirea amintită este cunoscută bine și de copii.

¹ Accentul va fi studiat într-un paragraf separat în cadrul foneticii graiului. Menționăm că graiul oferă numeroase exemple de schimbare a accentului. Are loc schimbarea în ambele direcții: de la început către sfîrșit și invers.

² Flora deltei urmează a fi cercetată separat.

Pentru „pământ arabil” se cunoaște cuvîntul [n'iṽ]m cunoscut și în limba rusă literară contemporană și care în *Dictionarul etimologic al limbii ruse* (P. 605) figurează cu indicația „loc. Sevsk”.

Locul de pe care s-a secerat grîul, ca și cel de pe care s-a recoltat stuful se numește [st'e'rn'á], la P. găsim сѣрнѣ, ~ á — ucr. bielorus, pg. 385). Aria pentru treierat este denumită ca și în alte graiuri rus. de sud și în ucr. [ʎarmán] (cf. H. I 274); verbul va fi [ʎarmán'it']¹.

Pentru grăunțe în general (de grîu, secară ș.a.) folosesc [z'ernó].

Este interesant faptul că o suprafață de pământ cultivabilă (cca. 2000 m.) se numește [lan] sau [plan]; la Dal' primul cuvînt figurează cu indicația „sudic”, cunoscut în regiunea Tula ș.a. suprafață egală cu 10 desetine; La P. găsim indicația „dial.” — măsură de pământ ca și în alte limbi slave (433); ucr. лан, pol. łan. Cea de a doua denumire rămîne neclară, nu e atestată de dicționarele care ne-au stat la dispoziție.

Dintre denumirile de plante alimentare am notat; [ʎaróx] — mazăre, cunoscută în limbile est-slave; [kapústʃ] 'varză', [aʎur'éc] 'castravete'; [baklaʒán'e] — 'tomate', sau [krásnyʃ] — 'roșii'; [ukróp] — 'mărar'; [p'etrúškʃ] — 'pătrunjel'; [č'isnók] — 'usturoi' [xr'en] — 'hrean'; [cybúl'a] — 'ceapă' (v. ucr., rus. — sudic); [mórkvʃ] (ucr.) — 'morcov'; [kabák] 'dovleac', probabil sub influența denumirii românești avem flex. -a în [fa-sól'a] (v. rus. фасоль) — 'fasole'. Aci amintim și denumirea [str'uk] 'păstaie', în care deocamdată ne apare inexplicabilă palatalizarea lui r. Fonetismul nu este cunoscut altor graiuri sau limbi slave.

Pentru „zarzavaturi” în general vorbitorii folosesc cuvîntul „z'é'en” dar graiul cunoaște și sinonimul românesc *zarzavat*, ca și împrumutul *praz* (în grai apare și *praza*, probabil prin analogie cu [cybúl'a]).

Pentru fructe am notat denumiri comune și altor graiuri rusești ca: [klubn'íkʃ], [sl'iṽ], [č'ir'és'n'ʃ], [v'is'n'ʃ], [ɟábl'kʃ] și [ɟábl'n'ʃ] — pentru copac.

Altoirea — [kʃl'iróukʃ] cunoaște o reducere a vocalei primei silabe, înlocuind și [u-] cu [-ɐ-], iar v > ɥ; rus. окулиловать — înlocuirea este evidentă.

Ne oprim asupra denumirii [ʎutúl'kʃ] — 'gutuie'; 'gutui' [ʎutúl'ʃ], dintre care prima este un derivat obținut prin sufixarea unui împrumut românesc². Cuvîntul cunoscut în grai nu e atestat de dicționare, rusa cunoaște alt cuvînt — *ауа*. Nu există nici o îndoială asupra faptului că denumirea a fost adoptată de vorbitori doar după stabilirea lor în aceste locuri.

Mai includem aci două denumiri, aceea a dudului și a trandafirului: [šalkón'icʃ] (semnalăm schimbarea accentului (cf. Dal' 627 — шекловица); [rózik] — 'tufa și floarea' — denumirea specifică graiului (Dal' dă — розовик — 'de culoare roz', la H. nu figurează, iar în ucr. avem ca și în rusă *póza*), fără să fie percepută ca derivat — diminutiv în absența cuvîntului *роза* în grai.

Păduri prin apropiere nu sînt. Pentru încălzit iarna se folosește stuful. Cea mai cunoscută și mai apropiată este pădurea de la Letea care se găsește totuși la o distanță apreciabilă. Vorbitorii folosesc pentru „pădure” cuvîntul

¹ 'a armăni' — comun pentru Dobrogea (v. ALR).

² *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, DLRM (vezi prescurtări) (cydonia vulgaris) — lat. cotoneus (malus) + sb. gdunja, p. 351.

general — slav — [l'es] și pentru „lemne“ de asemenea [dróvy] (ucr. *дрова* rus. *дрова*). Cei mai cunoscuți copaci sînt : [akácija] — salcîmul și [v'erbá] — salcia (ni s-a părut interesantă construcția *u v'erby*, pe care ne-au relatat-o unii dintre informatorii care au trecut în vara anului 1959 prin București și au văzut Cișmigiul cu renumitul restaurant „Buturuga“). Pentru *frunză* folosesc la sing. [l'ist] și pl. — i, ca și [suk], ~ i 'ramură'; scoarța copacului are denumirea [kóžb] — denumire ce s-a generalizat (v. pentru 'piele' și 'coajă de ou' — *kóžb*) prin sensul de „înveliș“. Rădăcina are denumirea comună multor graiuri rusești și limbii literare *kór'en'*.

III. CUVINTE REFERITOARE LA VIAȚA MATERIALĂ ȘI CULTURALĂ

(*casa și curtea, hrana și obiectele casnice, îmbrăcăminte*)

Satele lipovenești pe care le-am cunoscut în 1959—1960 ne-au oferit un singur fel de construcție, casa de locuit, care are, cu mici excepții, un plan unic atît pentru cele vechi, cît și pentru cele noi¹.

Materialul din care se fac este același — [lampác] — 'cărămidă din pămînt amestecat cu stuf sau paie tocate'. Planul casei este următorul: două camere: una pentru membrii familiei și alta pentru oaspeți, sau, în cazul în care în familie există tineri, la căsătorie li se dă lor această cameră de oaspeți. Între aceste două camere se găsește un spațiu mult mai îngust care se desparte în două: partea din față reprezintă un antreu, cealaltă este o bucătărie mică, folosită de familiile mai puțin numeroase și, numai în iernile foarte grele, ca dormitor. Fiecare cameră are cîte două ferestre și cîte o ușă.

Să ne oprim asupra denumirilor mai importante: *casa* păstrează denumirea larg răspîndită în graiurile rusești de sud și în limba ucraineană — *xárō*. Camera are aceeași denumire însoțită de un atribut care determină poziția acesteia față de restul casei — [p'e'r'édn'ьb] — 'din față' și [zádn'ьb].

Prispa casei, element arhitectural obligatoriu, mai mică sau mai mare, după posibilități, are o unică denumire — [zavál'e'nkъ] și care față de sol se găsește la o înălțime de 20—25 cm.

Obiceiul locului spune că un gospodar așezat este obligat să construiască în decursul vieții trei case, mai precis să reconstruiască aceeași casă de 2—3 ori (xto tr'i xáty n'epastróil, toj n'e locuitór). De ce se întîmplă așa? Apa fiind foarte aproape pereții nu rezistă vreme îndelungată, se înmoaie și casa se dărîmă, înălțîndu-se astfel locul. În acest fel a doua și a treia casă construită ajung să fie cu un metru, și chiar mai mult, mai sus decît prima construcție. Curtea și casa la un loc sînt cunoscute sub denumirea [dvor].

În curte se mai găsește o construcție ușoară din stuf împletit, reprezentînd un acoperiș și trei perți, folosind ca bucătărie sau loc de odihnă, pentru care există doar denumirea de [pav'étkъ] (v. ucr. повітка = rus. сарай, magazie).

Podul casei menține denumirea cunoscută în ucr. [yar'fš's'ь], iar acoperișul pe cea rus. [krýš'ь]. Partea de jos a acoperișului se numește [str'éxъ, — éx'i] (v. rus. крыша, ucr. стріха și rom. streășină (< slav.)) În interior *tavanu* [pətalók], cf. lit. e despărțit de o grindă solidă cu numele de [mát'icъ]

¹ Mila 23, Svistovca, Periprava.

(Dal' 307) de care se sprijină perpendicular alte câteva grinzi [bálkǔ, — ki], care în grai definesc o anumită parte a construcției și se prezintă ca termeni speciali.

Colțul camerei, [casei] se numește aci [kut] (u[~] kutú dar și u[~] kut'é 'în colț'). Într-unul din colțurile camerei a doua se găsește soba [p'éč'kǔ] care încălzește și pe care hrana se prepară doar în perioada rece a anului. Ferestrele, care pe măsură ce casa e de construcție mai recentă se măresc, au denumirea [vókny] cu sg. [vaknó], denumirea slavă adaptată folosirii graiului prin proteza inițială cea mai frecventă. Sticla ferestrei, la origine un diminutiv (vakoškǔ), în grai nu mai e percepută ca derivat: de la acest cuvânt s-a format ulterior [vakóš'eč'kǔ]. Virful casei — [γr'e'b'éšók]. Casele mai noi sînt pardosite și podeaua din scinduri are denumirea cunoscută limbii literare și majorității graiurilor rusești [pol], în cele mai vechi aceasta lipsește și atunci avem denumirea [z'éem] (v. la Dal', 678 denumirea are sens de podea).

Treptele scării, dacă este o casă construită la un nivel mai ridicat, păstrează denumirea ucr. [pr'istúp'k'i] (H. 443), iar tinda — [s'éncy] și bucătăria — [kúxn'a]. Ca și acestea din urmă cămara poartă denumirea rusească [kamórkǔ] (v. Dal' 82, îl dă ca sudic cu sensul de cămară).

Ușa — dv'éri (pluralia tantum în grai [adn'i dv'éri], v. rus. vopora) are *canta* [kl'ámkǔ] (ucr.) alături de care întîlnim și cuvîntul rusesc [š'é'ikóldǔ] și *cîrligele* în care se prind balamalele [zav'ésy].

Pe lingă casă, dacă sînt flori plantate, se face un gard împletit din nuiiele sau stuf, cu o înălțime de 20—25 cm. care poartă denumirea rus. [pal'ísádn'ik] (v. rus. палисадник O.441). Pentru soba de gătit construită în curte sub șopron (pav'etkǔ) sau pe loc liber, deschis, există o altă denumire decît pentru cea din casă — [γarnúskǔ] (v. Dal', I 380 indică doar cu sens de „parte a sobei” și anume aceea în care se aprinde focul, se pune jarul) în grai nefiind un derivat. La această sobă se deosebesc încă trei părți cu denumiri separate: [trubá] — 'coșul sobei', [sv'in'á] pe care o considerăm specifică graiului și adoptată pentru partea voluminoasă a cuptorului, dată fiind forma acestuia; cuptorul poartă denumirea [p'éč'kǔ] care în grai nu mai este un derivat; [zaslónkǔ] — 'capacul cuptorului', poate fi din lemn, tablă sau pămînt. De cele mai multe ori sub cuptor sînt adăpostiți puii mici de găină, sau acest loc este folosit drept cuibar al găinii și atunci poartă denumirea de [kur'átn'ik] cunoscută graiurilor și limbii literare. Pentru „deschizătura cuptorului” folosesc un ucrainism [d'irkǔ] (H. 392; v. și omonimul дiрка — deschizătură, ruptură, tăietură).

Menționăm că sobele în general sînt construite de femei și că aspectul exterior al sobei sugerează și aprecierea care poate fi dată gospodăriei, conform obiceiului locului. Cu cît soba este mai corect construită și are liniile mai drepte, este mai netedă, cu atît mai bun poate fi acest calificativ.

La Mila 23 se întîlnește, dar mai rar, și fintîna — [kr'in'ícs] (H. 306 ~ ця), care este nelipsită, de exemplu, la Svistovca, unde o parte a satului este aproape lipsită de apă¹ potabilă. Aceasta este o groapă adîncă, acoperită, de unde se scoate apa cu ajutorul cîldării [v'edró].

¹ Locurile respective au fost în timpuri îndepărtate fund al mării și apa într-o jumătate a satului este foarte sărată. Această parte a satului, cît și pămîntul sînt denumite cu cuvîntul general [sǔlan'éc]

Vitele stau în [saš] (cf. rus *саж*) și acesta este reconstruit din doi în doi ani. Casa, curtea și toate construcțiile anexe sînt îngrădite cu un gard care se întîlnește numai în aceste locuri și este împletit artistic din stuf. Denumirea folosită pentru acesta este [p'e't'é'n'] — împletitură¹. Cîțiva informatori ne-au relatat faptul că este cunoscută și denumirea rusească [tyn], dar nu se folosește.

Satul are denumirea rus. și ucr. — [slabadá].

Denumirile referitoare la viața materială sînt foarte numeroase și pentru cele ce privesc obiecte casnice sau produse alimentare am înregistrat unele asupra cărora nu ne vom opri: [vadá], [xl'e'p], [v'inó], [p'ivъ], [butylkъ], [própckъ], [kanféty], [sol'], [sáxar], [č'an'ík], [muká], [sálъ], [m'ásъ], [l'eicó], [syɽ], [kaš], [mъlakó], [sm'etánъ], [dróžž'i], [t'éstъ], [nóžyk] [v'ilkъ], [loškъ], [stakán], [tar'élkъ], [skavъradá'], [aγón'], [ískrъ], [s'č'épkъ], [syn'ík'í], [kač'álkъ], [t'órkъ], [kráiuskъ], (fig. la Dal' 184e, [kúxl'ík] (nu e perceput ca diminutiv) v. [kuxl'ič'ók], [časkъ], [tabur'étkъ], [tavá], [γaršók], [č'e'r'epóx], [lámpъ], [st'e kló], [sv'éč'kъ], z'érkъ, [zanav'éskъ], [sundúk], [~č'ók], [stul], [ad'ejalъ], [kravát'], [paduškъ], [nap'érn'ík] (v. H, 508 ~ i ~ < e), [pras-t'íná] — 'cuvertură' (P. 135 — indică aci loc. Sevs, Dal' idem III 513).

Ne oprim asupra unor denumiri ca: [žórny] — 'rîșniță' comun unor graiuri rus. din reg. Pskow și ucr. (cf. H. 491; Dal' indică doar „piatră de moară“, 835); [pasl'ánkъ] — 'zer', cuvînt format, probabil, de la prep. *pósi'e* cu sensul inițial „ceea ce rămîne după...“ și pe care-l considerăm ca specific graiului (la Dal' nu figurează); [kvašn'á] — 'vas pentru aluat' (fig. la Dal', 103; lipsește în ucr.), (vezi și [prast'kvášъ]) pe lîngă care am înregistrat, ca fiind mai frecvent, sinonimul [d'éškъ] (— ž > — š —, comp. mnóγъ d'éžbk). Cu aceeași valoare se întîlnește și împrumutul românesc l'id'eán (lighean).

[ubór xátnyi] în sens de „podoabe în casă“ are ca sinonim la unii informatori [móbyl'], care se întrebuițează și pentru rom. „mobilă“ și care pare a fi împrumut deși aspectul fonetic este oarecum straniu.

[patr'ét] cu sens de: 1. portret, 2. tablou, 3. fotografie (aci am înregistrat și sinonimul [kártč'kъ], reprezentînd în grai un împrumut diformat din punct de vedere fonetic.

[mašynъ] — (fier de călcat electric) fier de călcat cu cărbuni;

[mašynkъ] — 'mașina de lampă'; denumirea în grai nu reprezintă un derivat — diminutiv.

[bl'óstъukъ] — 'scînteie', inexistent în alte limbi slave, neatestat de dicționare și probabil specific graiului (v. și verbul rus. блеснуть subst. блеск).

Este cunoscut faptul că termenii referitori la obiectele de îmbrăcăminte și încălțăminte suportă de-a lungul timpului, în toate limbile, modificări simțitoare datorite schimbării modei și apariției unor sortimente noi. Pe lîngă acestea sînt însă denumiri care nu s-au schimbat de secole întregi și pe care graiul le păstrează. Vom trece în revistă aceste denumiri și vom indica și corelația existentă față de limba literară, dialecte sau limbi slave. Nu ne vom opri asupra unor denumiri ca: [b'e'l'jó] 'lenjerie', [p'e'l' ónk'i] — 'scutece',

¹ v. P., II 74; изгородь Dal', III 125 — idem; Srez. II 963; баше бо плетенью оплетено то место и названо колья. Сузд. л. 6724 г. (по Ак. сп.) reprezintă o denumire foarte veche în rusă.

pl., [platók] — 'basma' și diminutivul [kas'íněčkъ], [póly] și [palá] — pl., poalele hainei', [kužuč'ók], 'cojocel', [pětštán'ík'í] pl. tantum (Dal', 217 ca și O., 496 — indică „pop”. 'indispensabili'; [pat'ásk'í] — 'bretele', pl. tantum (Dal', 212 și cont. lit. O., 494 — idem); [pr'ášckъ] — 'curea', [štany] 'pantaloni', [yálstuk] 'cravată' (probabil nou împrumut ucrainean), [žyl'étkъ] — vestă', [karmán], buzunar' [rukáf] 'mîneacă', [šl'ápъ], pălărie, șapcă' [dúpkъ] — fustă', [kóxtъ] bluză' (ucr. koxta, rus. кофта) și sinonimul rom. [blúza]; [rubáxъ], [zárъn] — 'șorț' (fig. la Dal'615 ca „pînză” și „șorț”; la H. nu fig.), [knópckъ] 'capsă'; se păstrează și denumirea veche pentru 'agățătoare' [móč'kъ] (Dal' 354; v. lit. петлица).

Se mai păstrează un element de podoabă a capului pentru femeile căsătorite, cunoscut sub două denumiri (zbórn'ík], [k'íč'kъ] (menționat la O., 241); prima denumire are în vedere obiectul folosit în zile de sărbătoare și confecționat din mătase, a doua denumire este pentru același obiect folosit din zilele de lucru. Este important de amintit că l-am întilnit mai mult la femeile din satele Periprava și Svistovca și mai puțin la Mila 23, unde vechile obiceiuri sînt părăsite și moda își spune mai intens cuvîntul. Acesta însă este singurul detaliu pe care l-au mai păstrat din vechiul costum.

Ca obiecte de podoabă mai au [s'éry'í] — 'cerceii' și [man'íšk'í] pl. t. — mărgele', ultimul avînd un aspect fonetic deosebit de cel cunoscut în rusa lit. монисто (Dal' indică doar монисто).

Mai adăugăm aci denumiri ca: [pal'tó] care se folosește cu sensul de „haină”, [plát'a] 'rochie' (aci fem.), [kalóšъ] denumire folosită pentru 'jumătate de pantalon' și neclară (la Dal' nu figurează); [púylkъ] — 'nasture' (lit. пуковица, ucr. ~ ця), care după părerea noastră este specifică graiului și nu e percepută ca diminutiv (Dal' nu o dă).

Pentru încălțăminte am notat: [sapaγ'í] 'cisme' [padm'ótkъ] 'pingea' (și sin. rom. [tálpъ] < talpă), [šnurok] 'șiret', [anúč'kъ] 'obială', [karp'étkъ] — 'șosetă'; [č'ulók] — 'ciorap' și o denumire nouă, de origine romînească, [bukánc] 'bocanci, ghete'.

Mai amintim denumirea unui accesoriu, a bastonului care poate fi în grai: [tróstěčkъ], [kastyl'] (se folosește și cu sensul inițial de „cîrjă”) și împrumutul romînesc [bastón] (prima denumire nu e percepută ca diminutiv, lipsește „трост”).

IV. CUVINTE REFERITOARE LA CORPUL OMENESC, BOLI, TRATAMENT POPULAR ȘI IGIENĂ

Termenii referitori la corpul omenesc îi vom întilni în graiul cercetat ca și în limba rusă literară ei alcătuind, împreună cu alte elemente, fondul cel mai stabil. Totuși și în acest sector mai puțin „penetrabil” al lexicului au pătruns cîteva elemente romînești asupra cărora ne vom opri mai jos. Cităm denumirile obișnuite: [yálavá], [šěpъ], [mazγ'í] (pl. t.). — 'creieri', [zatyłk], [v'isk'í], [z'e'rók] — 'pupilă', [yłas], ~ zy,-a 'ochi' (belorus. [z'erk'í] — 'ochi'; Dal' (694) dă [zér'it] 'a vedea', [r'e'n'ícy], [d'ísn'ъ], [s'č'ótkъ] — 'gingie' (O., 138 — десна, дёсны, [sl'ún'í] pl. t. — 'salivă' (v. Dal'221 — слина — sing.), [maš'č'íny], [vúsy] (cu proteză și schimbare de accent) [padmyškъ],

¹ v. și G. Nefedov, *Говор сел Пустыни и Бельни* în «Материалы и исследования по русской диалектологии» „vol. II, Leningrad, 1949.

[lóktʲ], [kulák], [ladónʲ] lit. ладонь, în grai avem generalizarea flexiunii fem. — a, comp. plát'a < plát'je, [noʊtʲ], [íkry] (cf. Dal' 40 — икра, икра). [stup'éŋ] — 'pas' (D. 349 regionalism — Pskov, urmă de picior și pas); [p'átkʲ] — 'călcii', [ʔorp] — 'cocoașă', [zyvót] — 'stomac, abdomen'; [[xr'e'b'ót] și [xr'e'b'ét] — 'șira spinării', [kostʲ] — 'os'; [r'óbry] — 'coaste', și cel mai vechi [kúdry] — cu adoptarea unei noi flexiuni (v. lit. — i). Ne mai oprim asupra cuvintelor [lys'inʲ] — 'chelier', omonim (analizat mai sus pentru „pată albă în frunte la cal”), [kal'énkʲ] — 'genunchi' (pe care vorbitorii nu-l percep ca diminutiv și nu cunosc kal'énʲ, lit.), [klup], pl. [klúpy] — 'șold', ~ uri (comp. 0, 271 care dă doar *krup* ca parte posterioară la cal) interesantă ni se pare denumirea „mărului lui Adam” — [gylkʲ] ca nou împrumut.

Printre denumiri de boli și stări bolnăvicioase găsim : [prastúdkʲ], [nášmʲrk] (lit. насморк), [kášʲl] (și cu un atribut format prin sufixarea unui împrumut avem [maʔar'iŋyi~] — tuse convulsivă, calc din rom.), [č'ixotkʲ], [t'ífʲ] f. (lit. m.) [xal'érʲ], [l'ixarátkʲ] alături de care găsim și [ʔar'áč'kʲ] tot în sens de „friguri” și temperatură ridicată [škarlat'inʲ] (al doilea caz ș < s); [s'in'ák, [bal'áč'kʲ] — 'rană mică' — față de [ranʲ] 'rană'; [plótʲ] — mătreață' (cf. Dal', III 121); [apt'ékʲ] — termen mai puțin cunoscut pentru 'farmacie' alături de frecventa denumire [sp'icʲriʲ], [ač'k'i], [bápkʲ]; [brítvʲ], [rašč'óskʲ], [ʔr'e'b'ešók] (sinonim), [rušn'ík] — 'prosop' (Dal' ручник — nord); cu un fonetism necunoscut altor graiuri rusești se prezintă [muzylʲ], pl. ~ i (ucr. мозоля, мозыль — H. 439) m. față de lit. rus. мозоль — fem).

Acestui domeniu îi aparțin și câteva denumiri de origine românească cum sînt [dóxtʲr] — 'medic, doctor', [šp'ítálʲ] (cu varianta fonetică [sp'ítálʲ]; [v'entúzy], [bandáš] și [d'ikalón] — odecron (cu reducerea primei vocale, v. mai sus un caz similar) — cuvinte care fac parte din inventarul lexical activ al vorbitorilor din satul Mila 23. Elementele amintite aci pot fi urmate de altele care vor confirma odată mai mult stabilitatea lor în cadrul lexicului dialectal.

V. CUVINTE REFERITOARE LA RELAȚIILE SOCIALE ALE OAMENILOR

(gradele de rudenie)

Principalii termeni de rudenie sînt identici aceluia pe care-i cunoaștem din limba literară și ei n-au suportat schimbări în grai. Printre aceștia se numără : [matʲ] și [mámk], [t'átʲ] și [bát'kʲ] — [at'éc] — ultimul folosit și pentru „preot”; primele se deosebesc prin frecvența care o au în dependență de vîrsta celor care se adresează în acest fel; [s'e'istrá], [brat], [dočʲ], [dóč'kʲ] — fiică; [syn], [rad'ít'ʲ]; graiul posedă pentru „copil” denumirea [xlópč'ík] (Dal', 551, dă *хлонец* ca sudic; хлап, холон) în absența cuvîntului мальчик, cunoscut limbii literare și majorității graiurilor rusești de pe teritoriul U.R.S.S. ca și limbii ucrainene (H. 403); 'fiu vitreg' [baʔstrúk] (ucr. idem — fiu nelegitim). Denumirea a căpătat în grai și sensul de „fiu rău”, „neascultător”, pe care locuitorii o folosesc foarte frecvent pentru a-și exprima nemulțumirea față de purtarea copiilor lor; [s'irátá] este folosit ca și în limba literară cu sensul cunoscut de 'orfan de unul sau ambii părinți'; pentru „gemeni” găsim o denumire specifică graiului [dvaʔn'átʲ] și sinonimul [bl'ič'nʲ]

ótъ] (ambele denumiri lipsesc la H. și Dal'). Presupunem că [dvaɪn'átъ] s-a format după modelul cunoscut de limba literară близнята — folosit tot în acest sens. Pentru „bunic“, „bunică“ folosesc [d'et], [bápkъ] (omonim cu bápkъ — moașa). Alți termeni de rudenie : [prad'et] (și fem. ~ tkъ), [t'ós'č'ъ]' soacră (mama soției)', [sv'e'krúxъ]' soacra (mama soțului)', [sv'okr] — 'socru' și [t'est'] — 'tatăl soției'; [z'at'], [t'ótkъ], [d'atkъ] 'cumătru — fratele soției' (v. lit. дядька) [svat] [pl'em'an'ik] — 'nepot de frate, soră' etc.; [udav'éc], [udavá] 'văduv, -ă, Urmează aceeași linie denumirile folosite pentru mamă, tată vitregi [n'e'ródn'ia mat'], [~ yi atéc] în absența cuvintelor speciale cunoscute limbii literare — *мачеха* și *отчим*.

Dintre acestea se desprinde [n'e'v'ésckъ] — 'noră', care în grai își păstrează vechiul sens în timp ce în limba literară acesta și-a pierdut sensul inițial fiind utilizat nu numai pentru noră, ci în aceeași măsură și pentru cumnată¹.

VI. DIN TERMINOLOGIA PESCUITULUI

Date relativ sigure depre așezările lipovenilor din Dobrogea avem doar către sfârșitul sec. XVIII (vezi discuția la Alex. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei, Așezările lipovenilor și rușilor*, Buc., 1920) însă numai din sec. al XIX-lea avem precizări în legătură cu locul de frunte pe care-l ocupau pescăriile lipovenești la gurile Dunării.

Deși în sursele de informare nu există informații cu privire la ocupațiile pe care le-au avut lipovenii înainte de a veni în Dobrogea, din felul în care s-au răspândit în acest ținut — unii spre țărmul mării, alții în deltă de-a lungul firului apei, un grup destul de numeros pe limbile de pământ care ofereau posibilități de a se ocupa cu agricultura sau creșterea vitelor — putem conchide că, într-o mare măsură, ei și-au păstrat vechile ocupații. Așa s-ar putea explica și înflorirea pescăriilor lipovenești la începutul secolului al XIX-lea, înflorire care nu ar fi fost posibilă fără o anumită tradiție în această îndeletnicire. La progresul pescuitului au contribuit din plin și coloniștii lipoveni aduși ca specialiști de la gurile riului Volga, fapt care, după cum vom vedea, se va reflecta în terminologia pescuitului. Amestecul lor cu ucrainenii — pescari și ei în cea mai mare parte — precum și cu pescarii turci și tătari (la mare — greci) s-a făcut pe diferite planuri și intensități astfel că și limba a înregistrat în mod diferențiat influența acestora.

Fiind supuși turcilor și intrând în relații comerciale cu aceștia, lipovenii fac câteva împrumuturi existente, dealtfel, și în limba romină : [k'eryán (á)], tc. kerhane; [katran] tc. katran; [avb], tc. av. În ceea ce privește *katran*, singurul semnalat în lucrările lexicografice urmărite, doar Dal' îl notează pentru Caucaz ca „pământ îmbibat cu păcură, smoală“.

Pentru *avă* Antipa dă o etimologie rusească. Sintem însă de părere că etimologia turcă indicată în DLRM este mai verosimilă. În sprijinul acestei presupuneri vine și faptul că pescarii noștri au împrumutat de la turci câteva unelte de pescuit, printre care chiar *ava* de pescuit calcani (v. Antipa, 507). Probabil că în momentul în care pescarii din Dobrogea au început să pescuiască calcani de pe instrumentul nou turcesc (pescarii turci veneau de la Constantinopol și de pe coastele Asiei mici pînă în apele noastre pentru a pescui calcan — în

¹ v. V. V. Ivanov, *Русские народные говоры*, Moscova, 1956, p. 54.

² Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București, 1916, p. 742.

mare cerere la Constantinopol) termenul era deja împreumutat și s-a extins și asupra variantei de avă specială pentru acest soi de pește (tc. tihoni). Cît despre *liman*, deși turcesc la origine, el era deja cunoscut de lipoveni înainte de venirea lor, fiind atestat (v. P. 454: широкое устье реки, диол. нвгд. небольшое озеро среди болота, мр. лымаЕ, др. лимень (~ь) б. лиман, гавань, порт, пристань; п. liman, с. лиман водоворот; в дррусск. < ~ ср. гр. λιμένας...; О., 285, Н. II 359 -idem; Dal', 252, nindică „чрнм“).

Același lucru se poate spune despre [kantar'] (D, II, 85 —; кантарі D, II 152, контарь) ca și despre (h) *ambar* (D. I 14 — амбар, анбар).

Din marele număr de cuvinte care denumesc obiectele necesare pescuitului, cele mai multe sînt rusești și nu vom opri decît asupra cîtorva mai interesante. Cuvintele care datorită asemănării prin formă sau folosire și-au extins sensul lor primar și asupra unor părți de unelte (ruč'kь) — mînerul unditei, cuțitului' [nóšk'ij], [kal'esó], [kal'eč'kь] [zúby], [trúpkь], [kruč'ók], [kól'ik], [padúskь] ș.a.) nu vor intra în sfera observațiilor noastre. Ne oprim asupra următoarelor:

[p'e'r'it'áškь] — priponul, format din 3 perimete de cîte 25—30 de cîrlige fiecare (v. descr. A). Dal' (III 93) dă „перетяга“, dar posibil și перетяжка: funie întinsă pe pari de-a curmetişul riului cu petile cu cîrlige. Tot Dal' (I 440) la длинник aduce următoarele explicații: la pescarii din Astrahan' — unealtă de pescuit formată dintr-o frînghie (hreibtină) la care se agață pe petile 50 de cîrlige...; trei instrumente de acest gen formează o перетяга. Aici se confirmă afirmația lui Antipa după care orice inovație practică ce se face la pescăriile de pe țărmul Caspiceii ajunge în scurt timp și la gurile Dunării. În aceeași lucrare (p. 358) Gr. Antipa notează termenii *teag* sau *periteag*. Se vede că *perit'áškь* s-a format în conformitate cu tendința deosebit de pronunțată în acest grai de a forma cuvinte cu ajutorul sufixului — k —. Notăm că la P., Uș., H. nu figurează, iar la O. nu figurează cu acest sens.

(xr'ipt'inь) — ' firul central al priponului, trupul cîrligelor, la pescarii romîni. Și acesta mărturisește locul de unde se aduceau uneltele necesare pescuitului. Dal' (IX 565) notează: хребтина, хребетина, Astrh. — frînghie, lir de care se leagă prin petile cîrlige de prins pește. La O. și P. nu figurează; fa H. nu figurează cu acest sens.

(pavadók) — ' firul care leagă cîrligul de hreibtină, petila'.

Împrumutat, probabil odată cu uneltele respective. Cuvîntul s-a format de la tema verbală (водить; v. O., 479, поводок — curelușă pentru plimbat cîinii). La Dal', P. și H. nu figurează.

[karmák], — carmacul'. Descriind această unealtă Antipa¹ notează: „Carmacele perfecționate întrebuintate astăzi pentru pescăriile mari de moruni de la gurile Dunării sînt o importațiune relativ nouă din Rusia. Ele au fost aduse aici înainte de mijlocul secolului trecut de la Caspica și Marea de Azov împreună cu pescarii ruși și lipoveni cu care se urmărea colonizarea Deltei Dunării“. Și mai jos: „Odată cu aceste instrumente nouă a fost nevoie să se aducă din Rusia și toate aparatele și materialele care servesc la facerea lor — cîrlige, sfori și frînghii, plute... — așa că Nijni-Novgorod, Astrahan etc. sînt și azi localitățile principale de unde se furnizează toate aceste obiecte“. La Dal' (II 93) fig. Astrh. și N.-Novg. кармак și кармакан cu același sens.

¹ Antipa, *Op. cit.*, p. 322.

[kar'áx] — 'mănunchi de stuf legat cu sfoară și tăiat destul de scurt folosit pentru a arăta la suprafață poziția priponului' (v. descr. A.); [kar'e'x'i v'áz'əm s kamysú, ét'et búdit' plut'it' sv'érxu — šest' kar'axou na adnú p'eir'it'ášku]. Termenul derivă din *копѣга* < *kopa* atestat la Dal' (II 160—161) cu indicația „Astrh. : frînghie albă de grosimea degetului mic pentru năvoade și alte unelte pescărești“. După cum se vede avem transformarea kor'ága < kor'ág < kor'áh odată cu extinderea numelui sforii, care lega semnul indicator dela suprafața apei de pripon. La H. nu fig.; 0. (262) dă *копѣга* — 'copac înecat sau parte din acesta'.

[bayór] — 'cîrligul cu coadă sau ghegherița'. Se folosește în diverse ocazii pentru a apuca și a trage peștele. Pentru pescuit, îndeosebi iarna la copcă. Deasupra apei se ține o luminiță [sv'et'ilkъ] pentru ca umbra ei să facă posibilă vederea în apă. Prin tragere bruscă în sus se prinde peștele în cîrlig (la Dal' I 35 *рыболовный барор* — același sens; P. 11-idem; O.26; la H. nu fig. cu acest sens).

Din accesoriiile prostovolului notăm : [staražók] și [baránč'ik].

[staražók] — 'strejele' (sfori lungi de aprox. 2 m. care leagă partea de jos a prostovolului (poalele — [spady] de inelul cu belciug (калечко, баранчик). Termenul derivă din v. sl. *стража* — împrumutat de romîni (Dal', IV 3311 confirmă existența termenului *стопóжек* la pescarii din Astrh. și Caspica; la O. nu figurează; la H. nu figurează cu acest sens). Graiul nu-l percepe ca diminutiv, [straža] lipsind în grai.

[baránč'ik] — 'belciugul prostovolului, care ține inelul cu capetele strejelor'. Proveniența e neclară (la O. și P. nu figurează; la Dal' și H. nu figurează cu acest sens).

În ceea ce privește locul unde se aruncă năvodul [tón'a]—toana, termenul este comun atât rușilor cît și ucrainenilor în sensul lui principal : locul unde se pescuiește. La ruși însă (și de aici și la noi) mai denumesc și întreaga operație sau pregătirea năvodului pentru pescuit (v. Dal', IV 415, 0.741, DLRM, 865). La ucrainenii prin *ton'a* se denumesc și un loc primejdios unde există posibilități de înec (H. IV 273). Se pare însă că în prezent în limba rusă *то́ня* denu­mește cu precădere locul (amenajat special în acest scop) de pe cursul rîului unde se face pescuitul¹. Interesant în numărarea peștilor prinși este termenul [baš] provenit din tătară [baška] 'cap' și rămas în rusește doar în proverbul *менять баш на баш* (Dal' I 56). P., îl notează ca turcesc baš — cap, dînd însă și baška-cap, cap de pește, cap deștept; la H. și O. nu figurează. Vorbind despre pescuitul cu capacul, un informator ne spune : [po 30 baš lóv'íš... usamóm buŋ'ŋ'ik'ъ ŋd'e kamyš na dn'é].

Împrumuturile ucrainene în terminologia pescuitului sînt destul de rare. Am notat doar două, dintre care unul [sandól'ъ] (H. IV, 101), este cunoscut sub acest nume și de pescarii romîni : 'sandole sau țăpoaie (ostii) de Dunăre'. E un instrument format dintr-o prăjină lungă la capătul căreia se găsește un fel de furcă prevăzută cu 2—3 dinți [zúby] bine ascuțiți. Cu această unealtă se vînează crapul în stufării și ape mici și limpezi unde peștele se poate vedea. Se poate folosi în tot timpul anului, dar lipovenii o folosesc în special toamna și iarna : [va~vr'ém'ъ zimy-ós' ŋn'i rybъ s'il'nъ xaváŋsъ]. (la O., P. și Dal' nu figurează). Un caz particular îl prezintă [matúlъ] — termen ucr. denumind

¹ V. A. F. Leskutkin și V. G. Andreev, *Лов рыбы речными закидными неводами в дельте Волги*, Пищепромиздат, Moscova, 1951.

întreaga rețea a năvodului în afară de matiță (H., II 411). Antipa (op. cit., 491), vorbind despre năvoade, spune că rușii (adică ucrainenii — M.D. și E.N.) le numesc *matua*, iar lipovenii *nevod*. În momentul de față, lipovenii folosesc *matul* pentru a indica întregul ansamblu de operațiuni legate de o formă specială de pescuit cu năvoadele: [matúly paidút' sp'érvnyŭ]. Probabil că termenul a fost împrumutat odată cu aceeași formă de organizare a pescuitului cu năvodul.

Din aceeași categorie face parte și *kazulk* — 'cazulcă, o undiță specială' (H. II 266 — козуля și dim. козулька). În nord, un instrument asemănător se numește [ragulk]. De remarcat că și în poloneză există un fel de undiță care se numește kozulka (Br. 262).

Neclară este însă proveniența termenului *matica* — sacul la năvod. La Dal', O. și P., nu figurează. Ucrainenii folosesc мѣтня (H, II 411). S-ar putea să fie o formație proprie.

Formații proprii par a fi și alte cuvinte: [sač'má], [l'is'č'ótkŭ], [sv'et'ílkŭ], [brandúšká].

[sač'má] — 'prostovolul sau sașmaua' nu este atestat în niciuna din lucrările lexicografice consultate. Dal' (IV, 129) și P. (245) notează *как* ca unealtă de pescuit. În ucr. aceeași unealtă poartă numele de *сакуля* (H, IV 97).

Un semn de întrebare îl constituie [l'is'č'ótkŭ] — 'lișciotka, cleștele de cîrlige, cîscici' — un instrument scurt cu două brațe apropiate pentru așezarea cîrligelor (la O.D.P. și H. nu figurează). Prezentăm pentru aceasta o etimologie probabilă: [dl'is'č'óta] < l'is'č'óta < ~ka < l'is'č'ótkŭ.

[sv'et'ílkŭ] — 'luminiță — scîndurică pentru a face umbră în apă în timpul pescuitului la copcă' (nu figurează la Dal', O, Uș. H). Pare a fi o formație proprie de la *светить*.

[brandúškŭ] — 'capul acului de undiță', lătit, de unde se leagă firul [d'e zav'azyvaiš bambák]. Nu figurează la Dal', O, P., și H. O singură referire găsim la Srezn. (I 163) бранды — брандъвъ — секира, ascia, deci un obiect ascuțit, lătit. Forma să fi condiționat apariția acestui termen?

În ceea ce privește peștii, lipovenii păstrează numele rusești, doar cîteva dintre ele fiind împrumutate de la romîni datorită faptului că acolo unde își plasau peștele, acesta era cerut în limba romînă. Astfel, pe lingă [vɫ'ún], [b'el'izná] [sudák], [s'č'úkŭ] ș.a. găsim rom. — sau intrate prin intermediul limbii romîne — krap (șăran), ghiban, plătică, șalău.

De altfel, pătrunderea elementului românesc în sfera lexicului pescuitului se face din ce în ce mai simțită. Se înregistrează destul de frecvent forme ca: [n'emasuren'ia rybŭ] (pește a cărui măsură nu corespunde normelor fixate), [rybŭ na procap] (specialitate de pește prăjit), [l'ipsa rybŭ], [rybŭ n'e máikt' č'irkuláciiu], [etu plásu d'éřiš], [nailón — xaroš'iy pasudŭ], [mom'entál'nŭ slam'ily pynzu] ș.a. Lista împrumuturilor ar putea continua, dar asupra acestor elemente nu ne vom opri acum.

* * *

Materialul analizat aci, deși incomplet, ne permite să tragem unele concluzii parțiale.

¹ Pentru terminologia pescuitului v. și V. V. Vakurov, *Из истории рыболовного промысла в русском языке (на материале деловых памятников XIV—XVI вв.* în «Вопросы истории русского языка», Moscova, 1959.

1. Condițiile în care s-a dezvoltat graiul în ultimele două secole au dus, pe plan lexical, la schimbări mai mult sau mai puțin vizibile, dar în linii generale, fondul lexical ruscesc s-a păstrat foarte bine. Aceasta o confirmă denumirile ce aparțin regnului animal, vegetal, relațiilor sociale ale oamenilor ș.a.m.d.

2. În lexic se constată, pe lângă fondul ruscesc, prezența unui număr mare de ucrainisme, ceea ce arată că vorbitorii fie că au fost în relații strânse cu ucrainenii, fie că au locuit vreme îndelungată pe teritoriu ucrainean.

3. Îmbogățirea, lărgirea lexicului a avut loc în trecut (avem în vedere perioada care a trecut de la desprinderea graiului de masivul dialectal din care a făcut parte și până în 1944) pe baza „preluării”, „adoptării” unor termeni, denumiri noi, pentru obiectele pe care le importau (de ex. uneltele pentru pescuit de la Astrahan și Nijni-Novgorod), pe baza împrumuturilor făcute mai ales din limba română și pe baza unor inovații locale, dialectale.

4. Problema împrumuturilor rămîne deschisă, dar menționăm că ele au putut fi făcute în diverse perioade, că s-au putut face pe diferite căi și că ele la un loc cu fondul ruscesc, reprezintă o bază pentru derivare în cadrul graiului. Împrumuturile existente s-au adaptat sistemului fonetic și morfologic al graiului.

5. Inovațiile constatate nu sînt prea numeroase, ele însă reprezintă elemente stabile, create conform legilor interne ale graiului.

6. În cadrul graiului se constată o nouă dezvoltare a sinonimiei care are loc mai ales pe baza împrumuturilor și inovațiilor realizate prin derivare.

7. Derivarea se realizează frecvent prin sufixare cu ajutorul elementului-k

8. Limba română exercită asupra graiului o puternică influență prin radio, presă, turism, prin relațiile existente între acest sat și orașul Tulcea pe calea apei. Aceasta se reflectă în numărul mare de cuvinte românești folosite frecvent de vorbitori fie că ele coexistă cu echivalentele rusești sau, fiind denumiri ale unor elemente noi, nu au aceste echivalente.

9. Schimbările de sens constatate sînt normale, fără a fi prea frecvente

10. Majoritatea elementelor (atestare în lucrările lexicografice principale însoțite de indicația „cunoscut pentru localitatea Sevsck” sugerează ipoteza originii graiului și a apartenenței acestuia la masivul dialectal care cuprinde și graiul cunoscut în localitatea amintită sau în apropierea acesteia.

* * *

Considerăm că n-am epuizat toate problemele pe care le ridică lexicul graiului din satul Mila 23; materialul mai are nevoie să fie îmbogățit și completat, dar pentru aceasta sînt necesare:

1. deplasarea suplimentară în localitatea respectivă pentru verificarea și completarea unor date de care dispunem, și

2. deplasarea în localitățile de la nord de Dunăre (eventual la Vilково în R.S.S. Ucraineană) pentru confruntarea materialului, aceasta pentru că vorbitorii de graiul cărora ne ocupăm au locuit (înainte de a se stabili în aceste părți) multă vreme în acele locuri.

ABREVIERI

- Br.* — Aleksander Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa, 1957
Dal' — Владимир Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, т. I—IV Москва, 1955.
DLRM — Dicționarul limbii române moderne, Buc. 1958.

- Н. — Словарь украинского языка, собранный редакцией журнала «Киевская старина» Редактировать, съ добавлєніємъ собственныхъ матеріаловъ Б. Д. Гринченко т. I—IV, Киевъ, 1907—1909.
- М. — Václav Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha 1957.
- О. — С. И. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1952.
- Р. — А. Преображенский, Этимологический словарь русского языка, Москва 1910—1914.
- Срезн. — И. И. Срезневский, Материалы для словаря древнерусского языка, т. I—III Москва 1958.
- Уф. — Толковый словарь русского языка, под ред. проф. Д. Н. Ушакова, т. I—IV, Москва 1935.
- А. — Antipa, Dr. Gr., Pescăria și pescuitul în România, Buc. 1916.
- ALRM — Micul atlas lingvistic român, Serie nouă, vol. I, 1956.

ЛЕКСИКА РУССКОГО ГОВОРА СЕЛА „Mila 23“ ДОБРУДЖАНСКОЙ ОБЛАСТИ

(РЕЗЮМЕ)

В данной статье авторы анализируют лексику русского говора села «Mila 23». Материал, собранный в экспедициях 1959 и 1960 гг., распределяется по 6 группам: I. слова, относящиеся к животному миру; II. слова, относящиеся к растительному миру; III. слова, относящиеся к материальной культуре; IV. слова, относящиеся к человеческому телу, болезням, народной медицине, гигиене; V. слова, связанные с общественными отношениями людей; VI. слова, относящиеся к терминологии рыболовства (рыболовство — основное занятие жителей этого села).

В пределах этих разделов авторы стараются а) установить русский лексический фонд, влияние украинского языка, возникшее в результате совместной прошлой жизни липован с украинцами и влияние румынского языка на данный говор с лексической точки зрения; б) выделить специфические лексические элементы только для данного говора и возникшие, в условиях отдельной жизни его носителей, в отрыве от других русских говоров; в) установить, насколько это возможно, к какому говору, или группе русских говоров, относится, или относился в прошлом, изучаемый говор.

В результате внимательного изучения имеющегося материала авторы приходят к выводу о том, что 1. русский лексический фонд сохранился исключительно хорошо; 2. влияние украинского языка представлено широко; 3. влияние румынского языка особенно усилилось после 1944 года; 4. те немногочисленные новые лексические элементы, возникшие за период отдельного существования этого говора, образованы согласно его внутренним законам, и в них выделяется в качестве самого продуктивного словообразовательного элемента суффикс -к-; 5. многие лексические элементы были (согласно данным словарей Даля и Преображенского) характерными для Севска. Это ведёт к частичному выводу о том, что говор этих липован, в значительной степени приближается к тому говору, который был известен для Севска и его соседних местностей. Вопрос остается открытым и может быть окончательно разрешен только после всестороннего изучения данного говора.

(Région de Dobroudja)

(Résumé)

Les auteurs de cet article présentent le lexique du parler russe en usage dans le village de Mila 23. Le matériel, enregistré lors de deux enquêtes effectuées en 1959 et en 1960 est classé en 6 groupes : I) Mots relatifs au règne animal ; II) Mots relatifs au règne végétal ; III) Mots relatifs à la vie matérielle et culturelle ; IV) Mots relatifs au corps, human, maladies traitement populaire, hygiène ; V) Mots relatifs aux relations sociales entre individus ; VI) La terminologie de la pêche.

Ils s'efforcent d'y déterminer le fonds lexical russe ; l'influence ukrainienne résultant du contact que les individus utilisant ce parler ont eu avec les ukrainiens avant de se fixer dans les localités qu'ils occupent aujourd'hui ; l'influence du roumain sur ce lexique. Ils essayent également de délimiter les éléments propres à ce parler, ceux apparus dans le lexique dans les conditions d'isolement de son développement. Ils tentent aussi de préciser sur le plan lexical pareillement et dans la mesure du possible, le parler ou le groupe de parlers auquel ce parler a appartenu par le passé, durant la période qui a précédé la séparation.

L'étude du matériel dont ils disposent leur permet d'aboutir à la conclusion que : 1) le fonds lexical russe s'est excellemment conservé ; 2) l'influence ukrainienne s'est fait sentir très fortement ; 3) l'influence de la langue roumaine s'est particulièrement intensifiée depuis 1944 ; 4) les éléments lexicaux qui sont apparus au sein de ce parler et qui lui sont propres ne sont pas très nombreux, mais se sont formés conformément aux lois de développement du dit parler, notamment par suffixation, l'élément le plus fréquent étant —k— ; 5) de nombreux éléments lexicaux de ce parler, à en juger d'après les indications fournies par les dictionnaires du Dal' et de Preobrajenski, caractéristiques pour la localité de Sevsk. Ceci même a la conclusion partielle que le parler de ces Lipovènes s'approche dans une mesure appréciable de celui qui était en usage dans cette dernière localité et ses environs immédiats. Il appartient maintenant à l'étude phonétique et morphologique de le confirmer.